

Impact Factor = 3.452

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION
RESEARCH JOURNEY
Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

March - 2018

SPECIAL ISSUE-XLVI

आदिवासी (Tribal)

अतिथी संपादक :

डॉ. ज्योत्सना सोनखारकर

प्राचार्या,

म.वि.उ.समाजाचे मुख्यचे मायासाहेब दांडेकर कला,

भगवंतराव वाजे वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,

सिद्धा जि. नाशिक (महाराष्ट्र)

मुख्य संपादक :

डॉ. धनराज धनगर

पदा. प्राध्यापक

म.गांधी विद्यार्थीदालचे कला व वाणिज्य महाविद्यालय,

वेवला, जि. नाशिक (महाराष्ट्र)

विशेषांक कार्यकारी संपादक : मा. ए.स. पीटे, मा. आर.डी. आमवणे, सिद्धा, जि. नाशिक (महाराष्ट्र)

This Journal is listed in :

UGC Approved Journals, 4464/165 & 4461/17

Scanned with OKEN Scanner

Impact Factor = 3.452

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

March-2018

SPECIAL ISSUE-XLVI

आदिवासी (Tribal)

अतिथी संपादक :

प्राचार्या डॉ. ज्योत्स्ना सोनखारकर
म.वि. प्र. समजाचे गुरुवर्य मागाराहेन दडिकर कला,
भगवंतराव चाजे वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
सिन्नर, जि. नाशिक (महाराष्ट्र).

मुख्य संपादक :

डॉ. धनराज धनगर
सहा. प्राध्यापक, मराठी विभाग,
म. गांधी विद्यार्थदिरजे कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
येवला, जि. नाशिक (महाराष्ट्र).

विशेषांक कार्यकारी संपादक : प्रा. ए. ए. पोटे व प्रा. आर. डी. भागवणे

राज्यशास्त्र विभाग,
म.वि. प्र. समजाचे गुरुवर्य मागाराहेन दडिकर कला
भगवंतराव चाजे वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
सिन्नर, जि. नाशिक (महाराष्ट्र).

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 600/-

Editorial Board

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,

Assist. Prof. (Marathi)

MGV'S Arts & Commerce College,

Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Co-Editors -

- ❖ **Mr. Tufail Ahmed Shaikh**- King Abdul Aziz City for Science & Technology, Riyadh Kingdom of Saudi Arabia.
- ❖ **Dr. Anil Dongre** - Head, Deptt. of Management, North Maharashtra University, Jalgaon
- ❖ **Dr. Shailendra Lende** - R.T.M. Nagpur University, Nagpur [M.S.] India
- ❖ **Dr. R. R. Kazi** - North Maharashtra University, Jalgaon.
- ❖ **Dr. Gajanan Wankhede** - Baliram Patil College, Kinwat-Nanded [M.S.] India.
- ❖ **Dr. Munaf Shaikh** - N. M. University, Jalgaon & Visiting Faculty M. J. C. Jalgaon
- ❖ **Prof. Vijay Shirsath** - Nanasaheb Y. N. Chavhan College, Chalisgaon
- ❖ **Dr. P. K. Shewale** - Vice Principal, Arts, Science, Commerce College, Harsul.
- ❖ **Prof. Atul Suryawanshi** - S. S. M. M. College, Pachora.
- ❖ **Prof. B. P. Shewale** - M. S. G. College, Malegaon Camp, Nashik.
- ❖ **Dr. Ganesh Patil** - M.V.P.'s, SSSM, ASC College, Saikheda, Dist. Nashik.

Advisory Board -

- ❖ **Dr. Marianna kotic** - Scientific-Cultural Institute, Mandala, Trieste, Italy.
- ❖ **Dr. M.S. Pagare** - Director, School of Languages Studies, North Maharashtra University, Jalgaon
- ❖ **Dr. R. P. Singh** - University of Lucknow [U.P.] India
- ❖ **Dr. S. M. Tadkodkar** - Professor & Head, Dept. of Marathi, Goa University, Goa, India.
- ❖ **Dr. N. V. Jayaraman** - Director at SNS group of Technical Institutions, Coimbatore
- ❖ **Dr. Bajarang Korde** - Savitribai Phule Pune University Pune, [M.S.] India
- ❖ **Dr. Leena Pandhare** - Principal, NSPM's LBRD Arts & Commerce Mahila Mahavidyalaya, Nashik Road
- ❖ **Dr. B. V. Game** - Act. Principal, MGV's Arts and Commerce College, Yeola, Dist. Nashik.

Review Committee -

- ❖ **Dr. Uttam V. Nile** - P. S. G. V. P. Mandals Arts, Cmmerce, Science College, Shahada
- ❖ **Dr. Sanjay Dhondare** - Abhay Womens College, Dhule
- ❖ **Dr. Rekha Gajare** - Head, Dept. of Hindi, P.O.Nahata College, Bhusawal
- ❖ **Dr. Ramesh Sambhaji Kure** - Head, N. W. College, Akhala Balapura Dist-Hingoli
- ❖ **Dr. K.T. Khairnar** - Dept. of Commerce, MGV's L.V.H. College, Panchavati Nashik.
- ❖ **Dr. Amol Kategaonkar** - M.V.P.S.'s G.M.D. Arts, B.W. Commerce & Science College, Sinnar

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers.

- Executive Editor-

Published by -

© Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Nashik

Email : swatidhanrajs@gmail.com Website : www.researchjourney.net Mobile : 9665398258

INDEX

Sr. No.	Title of the paper	Authors' Name	Page No.
1	Tribal Economic Development in India	Dr. S. K. Dalvi	05
2	Quest For Self-Identity and Survival Struggle of Adivasi Community Reflected in Narayan's Novel Kocharethi: The Araya Woman	Dr. Mohini Gurav	11
3	Dams and Tribal Peoples in Maharashtra	Ms. Samita Hande	16
4	Socio-Economic Status of Tribal Women in India	Prof. Vijay Nandure	20
5	Health Status of Tribal Population in Maharashtra	Dr. Dattaray Wabale & Ms. Swati Gachche	26
6	Status of Tribal Development in India and Measures	Dr. S. N. Pagar	33
7	The study of apache tribes: An geographical overview	Prof. U. A. Pathade	36
8	Administrative Process of Tribal Development	Prof. B. M. Pawar	40
9	The Picture of Tribals Depicted in Karelka Markadayas's Novel 'The Coffor Dams'	Smt. Dipali Suryawanshi	46
10	The Adivasiconsciousness in Hansda's the Adivasi Will not Dance	Prof. Milind Thakare	49
11	Contemporary Challenges of Maoist (Insurgency) in India	Dr. Laxman Wagh	53
12	भारतीय स्वतंत्रता आंदोलन आणि आदिवासी चळवळी	नयना गावीत - मिया	61
13	नाशिक जिल्ह्यातील आदिवासींचा राजकीय सहभाग	डॉ. व्ही. डी. कापडी	64
14	महाराष्ट्रातील आदिवासी विकास चळवळी आणि राजकीय सहभाग	प्रा. राजेंद्र आमवने	69
15	डोंगऱ्यादेव : कोंकणी- कोंकणी समाजाचे अद्यास्थान	प्रा. सुभाष अहिरे	75
16	आदिवासींचे कायदेशीर मानवी हक्क व वस्तुस्थिती	श्री. किरण आंबरे	84
17	अॅट्रोसिटी अॅक्ट आणि दलित व आदिवासी समाज	प्रा. शंकर आवारे व प्रा. श्रीकांत गाडे	93
18	महाराष्ट्रातील आदिवासी चळवळ	डॉ. वैशाली बागुल	99
19	महाराष्ट्रातील आदिवासींचे राजकीय जीवन आणि राजकीय समस्या एक आढावा	डॉ. विलास बनसोडे	103
20	आदिवासी जीवनावरील नक्षलवादाचा प्रभाव	श्री. आकाश बांगर	108
21	आदिवासींचे कृषी व मानवी जीवनावरील स्थित्यंतरे	प्रा. अशोक भवर	112
22	आदिवासी : लोकप्रम (अंधश्रद्धा)	प्रा. विलास देशमुख	116
23	आदिवासी समाजाचे नेतृत्व व भूमिका	प्रा. प्रदीप देशपांडे	122
24	आदिवासी समाजाच्या समस्या आणि त्यावरील उपाययोजना	प्रा. डी. टी. ढगे	128
25	भारतातील आदिवासी समाज-समस्या आणि कायदे	प्रा. अशोक डिवर	138
26	महाराष्ट्रातील आदिवासी चळवळींचे अवलोकन	डॉ. विजय तूटे	146
27	नाशिक जिल्ह्यातील आदिवासी नेतृत्वाची आदिवासींच्या विकासातील भूमिका	डॉ. प्रल्हाद दुघाने	159

28	आदिवासींच्या कवितेची वाटचाल	डॉ. दत्तात्रय फलके	163
29	भारतीय आदिवासी विवाह पद्धती	प्रा. श्रीमती शकुंतला गायकवाड	165
30	आदिवासी संस्कृती आणि लोकसाहित्य	प्रा. एस. पी. जाधव	171
31	आदिवासी विकासात पैसा कायद्याची भूमिका	प्रा. सुनिता जगताप	175
32	आदिवासींच्या राजकीय, आर्थिक व सामाजिक चळवळी	प्रा. हर्षदा जोशी	183
33	आदिवासी समाजाच्या सामाजिक चळवळीतील सहभाग	प्रा. नामदेव काकड व प्रा. विष्णू बोरसे	186
34	आदिवासी (शिल्प) जीवनशैली व व्यवसाय (विशेष संदर्भ पिंपळगाव निपाणी)	प्रा. सुनील कर्डक	190
35	आदिवासींची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी व जीवन	प्रा. एस. एस. कावळे	195
36	महाराष्ट्रातील आदिवासी महिलांचा राजकीय सहभाग	प्रा. गणेश लिंबोळे	200
37	आदिवासी समाज आणि चळवळी	प्रा. भागवत मंहाले	203
38	आदिवासींची सांस्कृतिक व शैक्षणिक चळवळ	प्रा. संजय मराठे	208
39	आदिवासी व स्वराज्य (विशेष संदर्भ नंदुरबार जिल्हा)	प्रा. मदन पाडवी	213
40	भारतीय आदिवासींचा अर्थीदा व न्याय	प्रा. श्रीमती अर्चना पुंनूर	219
41	आदिवासींचे पक्षीय राजकारण	प्रा. अरुण	223
42	आदिवासी चळवळ व नक्षलवाद	प्रा. राजेंद्र	227
43	आदिवासी समाजाची ऐतिहासिक वाटचाल	डॉ. वासुदेव डोंग देवे	236
44	आदिवासींचा विकास	डॉ. नंदा राव नकर	241
45	आदिवासी शिक्षण	प्रा. हेमलत गठोड	245
46	आदिवासी आणि नक्षलवाद	प्रा. ए. बी. राऊत	249
47	आदिवासी महिलांच्या सामाजिक सबलीकरणात महिला बचत गटाची भूमिका (विशेष संदर्भ देगापुर व उदगीर तालुका जि. लातूर)	प्रा. सुरेश शहापुरे	253
48	आदिवासी समस्या आणि घटनात्मक तरतुदी	प्रा. प्रवीण शिंदे	258
49	आदिवासी आणि नक्षलवाद : सद्यस्थिती	डॉ. सौ. जयश्री मोरे-बोराटणे	265
50	आदिवासी ऐतिहासिक पार्श्वभूमी व जीवन	प्रा. डी. डी. ठाकरे	269
51	आदिवासींचे सामाजिक जीवन	प्रा. श्रीमती सोनाली ठाकरे	276
52	नक्षलवाद सद्यस्थिती	डॉ. बी. डी. तोडकर	280
53	आदिवासी महिलांचा राजकारणातील सहभाग	श्रीमती कल्पना वाजे	287
54	महाराष्ट्र विधानसभेतील आदिवासींचे प्रतिनिधित्व	प्रा. मनि सोनवणे व प्रा. अशोक वाकचौरे	290
55	आदिवासींच्या विकासात शबरी आदिवासी वित्त व विकास महागड्याचे योगदान (विशेष संदर्भ जुन्नर व आंबेगाव तालुका)	प्रा. अंकुश सूर्यवंशी	293
56	नाशिक जिल्ह्यातील ब्रिटीशविरोधी आदिवासींचे उठाव	प्रा. संजय सूर्यवंशी	296

महाराष्ट्र विधानसभेतील आदिवासींचे प्रतिनिधीत्व

प्रा.मनिष सोनवणे व प्रा.अशोक वाकचौरे

म. स. गा.महाविद्यालय, मालेगांव.

जि.नाशिक.

सध्याच्या राजकारणातील निवडणुकींना दिवसेंदिवस महत्व प्राप्त होत आहे. त्यामुळे साहजिकच "निवडणुक अभ्यासाचे" देखील महत्व प्राप्त आहे. प्रस्तुत शोधनिबंधात महाराष्ट्र विधानसभा निवडणुकांमधील आदिवासी म्हणजेच अनूसुचित जमातीसाठी राखीव असलेल्या विधानसभा मतदारसंघातील पक्षीय राजकारणाचा अभ्यास करण्यात आला आहे. सदर शोधनिबंधासाठी तथ्यांचे संकलन वर्तमानपत्रे, विधानसभा निवडणुक निकाल अहवाल, स्थानिक नेत्यांशी चर्चा करून माहिती गोळा केली आहे.

उद्दीष्टे :-

- (१) आदिवासींच्या राजकीय सहभागाची चर्चा करणे.
- (२) महाराष्ट्र विधानसभा निवडणुकीतील अनूसुचित जमातीसाठी राखीव मतदार संघातील पक्षीय राजकारणाचा आढावा घेणे.
- (३) अनूसुचित जमातीसाठी राखीव विधानसभा मतदार संघातील बदलते राजकीय प्रवाह अधोरेखित करणे.

गृहीत कृत्ये :-

- (१) काँग्रेस वर्चस्वाचा पाडाव होत असताना देखील अनूसुचित जमातीसाठी राखीव मतदार संघात काँग्रेसचा वरचष्मा १९९० नंतरही कायम आहे.
- (२) राखीव मतदार संघात भाजपाच्या शिरकावामुळे काँग्रेस वर्चस्वाला आव्हान मिळत आहे.
- (३) प्रस्थापीत राजकीय पक्षांच्या तुलनेत डावे पक्ष आदिवासी मतदार संघात देखील नगण्य ठरत आहे.

राज्याच्या लोकसंख्येत आदिवासी समाजाची लोकसंख्या ६ टक्के आहे. राज्यात ठाणे, नंदुरवार, धुळे आणि विदर्भातील काही जिल्हयात लोकसंख्येचे प्राबल्य दिसून येते त्यामुळे साहजिकच या जिल्हयातील विधानसभा मतदार संघात आदिवासी समुहांना सोबत घेणे प्रस्थापीत राजकीय पक्षांना व जाती व माझ्या समुहांच्या राजकीय नेत्यांना भाग पडते किंवा त्या मतदारसंघात राज्यातील प्रमुख राजकीय पक्ष हे आपआपल्या आदिवासी नेत्यांच्या माध्यमातून आपले राजकारण पुढे रेटण्याचा प्रयत्न करतात.

१९५६ ते १९७० या कालखंडातील महाराष्ट्राचे राजकारण हे प्रामुख्याने यशवंतराव चव्हाण व त्यांच्या "सकलजनवादी" राजकारण म्हणून ओळखले जाते. बहुविविधता, सर्व समावेशकता, राजकीय समावेश ही ती वैशिष्ट्ये या राजकारणासाठी होती मात्र या बहुजनवादी राजकारणात आदिवासी जाती समुहास फारसे स्थान नव्हते. त्यामुळे अगदी महाराष्ट्राच्या स्थापनेपासुनच आदिवासी जाती समुहांचे राजकारण हे राखीव मतदार संघांपुरतेच मर्यादीत राहिले. नंतरच्या १९७०-८० च्या काळात काँग्रेस प्रभूत्वाची जागा काँग्रेस वर्चस्वाने घेतली तसेच १९९० नंतर राज्याच्या राजकारणात सेना-भाजपाच्या युतीचे राजकारण द्विध्वीय बनले पुढे राष्ट्रवादीच्या निर्मितीमुळे राज्याचे राजकारण बहुपक्षीय बनले यामुळे देखील आदिवासी समुहांच्या विधानसभेतील प्रतिनिधीत्वाबाबत फारसा फरक पडला नाही परंतु वाढलेल्या सत्ता स्पर्धेमुळे आता आदिवासी लोकांना पक्षीय तसेच शासनाच्या निर्णय निर्धारण प्रक्रियेत महत्त्वाची भूमिका बजावण्याची संधी विधानसभेत प्रतिनिधीत्वात

फारसा फरक पडला नाही. परंतु चाढलेल्या सत्तास्पर्धेमुळे आता आदिवासी लोकांना पक्षीय तसेच शासनाच्या विषय निवारण प्रक्रियेत महत्वाची भूमिका बजावण्याची संधी १९९० नंतरच्या काळात प्राप्त झाली त्यामध्ये प्रामुख्याने विजयकुमार गावीत, मधुकरराव पिचड, स्वरूपसिंग नाईक यांचा उल्लेख करता येईल.

काँग्रेसचे एकमुखी वर्चस्व :-

१९६२ ते १९७८ या चार विधानसभा निवडणुकीत अनुसूचित जमातीसाठीच्या राखीव मतदार संघातील काँग्रेसचे निर्विवाद वर्चस्व होते. या काळातील ७३.११ टक्के राखीव जागा काँग्रेसने जिंकल्या होत्या. विदर्भात काँग्रेसला काही जागांवर बंडखोर काँग्रेस उमेदवारांकडून तर ठाणे जिल्ह्यातील काही मतदार संघातुन शी.पी.राम व शे.का.प.कडून आव्हान मिळत असे जनसंघाला या कालखंडात केवळ तळोदा हा एकमेव विधानसभा मतदार संघ जिंकता आला होता. विदर्भात तर एकाही राखीव (अनु.जमाती) विधानसभा मतदार संघ १९८० पर्यंत कोणत्याही विरोधी पक्षाला जिंकता आला नव्हता त्यावरच या मतदार संघातील काँग्रेसची पकड लक्षात येते.

काँग्रेस वर्चस्वाच्या मर्यादा :-

१९८० च्या दशकात काँग्रेस अंतर्गत संघर्षातुन काँग्रेस वर्चस्वाला तडे गेले. इंदिरा गांधीनी प्रस्थापित जातीचा बाजूला करित राजकारणाची फेरमांडणी केली. त्यातुन काँग्रेसमध्ये अनेक राज्यात फुट पडली त्यातुन काँग्रेस वर्चस्वाच्या मर्यादा स्पष्ट झाल्या त्यामुळे १९७८ ते १९९० च्या कालखंडातील काँग्रेसच्या विधान सभेतील जागा घटल्या. त्याचा परिणाम आदिवासी विधानसभा मतदार संघात देखील जागांचे प्रमाण ५५.६८ टक्के पर्यंत घसरले. इंदिरांच्या समाजवादी धोरणाचा फायदाही त्या काळातत कम्युनिष्ठांना झाल्याचे दिसून येते या काळात डाव्या पक्षांच्या जागा ११ टक्के पर्यंत बदलल्या होत्या. त्या तुलनेत जनता दल सारख्या प्रमुख विरोध पक्ष असलेल्या समाजवादी शक्तींना राखीव मतदार संघात फारसे यश मिळाले नव्हते. विदर्भातील मतदार संघात मात्र काँग्रेसने आपले वर्चस्व कायम ठेवले होते.

सेना-भाजपा युतीचा शिरकाव :-

सन १९९० मध्ये महाराष्ट्राच्या राजकारणात शिरकाव केलेल्या युतीला १९९५ मध्ये सत्ता मिळालीच युतीची राज्यभर घोडदोड सुरू झाली. त्यातुन आदिवासी मतदार संघ देखील सुटले नाही. युतीच्या व्यवचनेत कोकणातील आदिवासी मतदार सेनेकडे तर विदर्भ उत्तर महाराष्ट्रातील जागा भाजपाकडे होत्या. १९९० ते २००४ दरम्यानच्या विधानसभा निवडणुकीत युतीने २९.६७ टक्के जागा जिंकल्या तर काँग्रेस आता ३२.९७ टक्के पर्यंत घसरली. आदिवासी हा काँग्रेसचा जुना व भक्कम सामाजिक आधार समजला जातो. त्यातही युतीने शिरकाव केला होता. १९९९ मध्ये राष्ट्रवादीच्या स्थापनेमुळे मात्र युतीला काँग्रेसवर मात करता आली नाही. उत्तर महाराष्ट्रात राष्ट्रवादी व काँग्रेस हे मुख्य स्पर्धक बनल्यानंतर युती काहीशी बाजूला पडली. पिचड, गावीत, पवार या नेत्यांमुळे काँग्रेस व भाजपा यां दोन्ही पक्षांना मर्यादा आल्या. युतीच्या यशात भाजपाचा हिस्सा मोठा होता. शिवसेना ठाणे जिल्ह्यातील मतदार संघ वगळता राज्यात अन्यत्र अयशस्वी ठरली.

हिंदूत्ववादी भाजपाचा वाढता प्रभाव :-

जनसंघ काळात उच्चवर्णियांचे वर्चस्व असलेला भाजपाने महाराष्ट्रात वसंतराव भागवत यांच्यानंतर राजकीय सोईसाठी इतर समाज गटांनाही हिंदूत्वात सामील करून घेतले. संघाने वनवासी आश्रमाच्या माध्यमातुन आदिवासींना विविध समाज समाजपयोगी उपक्रमांच्या माध्यमातुन जोडून घेतले. ते आदिवासींना वनवासी